

împotriva înfeudării și exploatării. Lupta contra țarismului și iobăgiei, mai ales sub forma mișcării haidamacilor dintre 1730 și 1760 și a răscoalei din 1768, a generat idei anticlericale și anti-iobăgiste, care stau la baza gândirii sociale și filozofice din Ucraina¹. Despre un sistem de gândire propriu încă nu poate fi vorba. Însă antagonismele și contradicțiile în care se zbate societatea ucraineană din cursul secolului al XVIII-lea se oglindesc foarte bine în concepția despre lume a celui dintâi gânditor ucrainean, Grigorie Savici Skovoroda.

Opera lui Skovoroda e întinsă și variată. El a scris tratate de morală, opusculă cu caracter didactic, poezii și scrieri filozofice. Mai toate lucrările lui poartă titluri ciudate, limba e uneori stranie și plină de metafore. De aceea, multă vreme opera lui a fost judecată în lumina acestor bizarerii. După cum se va vedea mai jos, unii au văzut în el un gânditor fără sistemă², iar alții un mare înțelept. Multă vreme scrierile lui filozofice au fost puse la index. Abia după 1912, cenzura rusă a îngăduit publicarea unor studii exegetice despre opera acestui gânditor³.

Chiar de la început, Skovoroda și-a însușit concepția lui Copernic despre sistemul heliocentric al lumii, ceea ce dovedește adversitatea lui față de dogmele bisericești. În domeniul filozofiei, gânditorul ucrainean era un idealist. Doctrina lui parcurge trei momente principale: pornind de la motivul cunoașterii de sine, trece la înfățișarea fericirii lăuntrice și se oprește la problema biblică. Deși Skovoroda dă problemelor filozofice soluții idealiste, totuși se poate spune, cel puțin în parte, că sistemul său e străbătut de o tendință materialistă. E desigur o contradicție, care își găsește expresie în teoria celor trei universuri: macrocosmos (universul naturii), microcosmos (omul) și biblia sau universul simbolurilor⁴. Este vorba, așadar, de o concepție pluralistă a lumii, cu care Skovoroda a încercat să deslege marile probleme ale existenței. Macrocosmosul este format dintr-un număr infinit de lumi, fiecare din ele trăind independent de celelalte. Omul, la rândul lui, e o parte din natură și se supune legilor acesteia, iar lumea simbolurilor, ca principiu rațional, constituie aspectul idealist al acestei concepții⁵. După părerea filozofului ucrainean, fiecare din aceste trei universuri stăpânește atît natura materială din afară, vizibilă, cît și natura spirituală, însuflețită. Cea dintâi nu-i decît umbra schimbătoare a celei active, spirituale. La origina celor trei universuri există un izvor comun, propriu fiecăreia dintre ele, izvorul spiritual. Această concepție îl obligă în mod implicit ca la dezlegarea problemei fundamentale a filozofiei, și anume a problemei existenței, să pornească de la ideea celor două naturi, materială și spirituală⁶.

Mai târziu, în perioada de maturitate, deși a continuat să admită existența a două naturi, totuși Skovoroda a început să nu mai considere «lumea invizibilă, spirituală», de esență divină, ci ca pe un fond lăuntric al lucrurilor, ca o lege proprie întregii naturi. Însă ideea centrală din sistemul lui Skovoroda este omul (microcosmosul), pentru a cărui înțelegere există o singură cale,

¹ *Istoria filozofiei*, traducere din limba rusă, București, 1958, vol. I, p. 557.

² T. Kudriński, *Философ без системы*, în «Киевская старина», 1898, t. LX, p. 35—65, 265—283 și 436—457.

³ Рупин și Спасовић, *Histoire des littératures slaves*, Paris, 1881, p. 498—500.

⁴ *Очерки по истории философской и общественно-политической мысли народов СССР*, Moscova, 1955, vol. I, p. 981. D. Čyževski, *Skovoroda-Studien*, în «Zeitschrift f. sl. Philologie», 1935, XII, p. 53, și Domet Oljančyn, *Hriyhorij Skovoroda, 1722—1794. Der ukrainische Philosoph des XVIII. Jahrh. und seine geistig-kulturelle Umwelt*, Berlin, 1928.

⁵ *Istoria filozofiei*, vol. I, p. 557.

⁶ *Очерки по истории...*, p. 182.